

ROMANO PLEČKAIČIO PAMINĖJIMAS

Rugsėjo mėnesį Vilniaus universitete buvo paminėta Lietuvos mokslų akademijos nario korespondento (2009), filosofo, logiko, filosofijos istorijos tyrinėtojo Romano Plečkaičio 80 metų sukaktis, kurios jis būtų sulaukęs 2013 m. rugpjūčio 11 dieną. Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje buvo atidaryta šiai progai skirta paroda „*Non sibi, sed omnibus*“. Profesorius Romanas Plečkaitis (1933–2009)“. Kaip sakė renginį vedusi doc. Nijolė Radavičienė, parodos pavadinimui pasirinktas Profesoriaus mėgtas vartoti lotyniškas posakis *Non sibi, sed omnibus* (Ne savo, bet kitų labui), kuris gerai atspindi Romano Plečkaičio – žmogaus, mokslininko, mokytojo – gyvenimo kelią.

Kaip rašoma parodos pristatyme, 1939–1943 m. jis mokėsi Kalvarijos pradžios mokykloje, 1944–1951 m. – Kalvarijos gimnazijoje. Baigęs gimnaziją vienerius metus dirbo Kalvarijos rajono laikraščio redakcijoje korektoriumi. 1952 m. įstojo į Vilniaus valstybinių pedagoginių institutą (dab. Lietuvos edukologijos universitetas), kuriame pasirinko studijuoti logiką ir psichologiją. Studijas baigė 1956 m., tais pačiais metais paskirtas instituto dėstytoju, kuriuo išbuvo iki 1963 m., dėstė logiką.

1963 m. apgynė daktaro disertaciją „Scholastinė logika ir jos žlugimas Lietuvoje“. Tais pačiais metais (1963) pradėjo dirbti Vilniaus universitete. 1968 m. apgynė filosofijos mokslų daktaro disertaciją „Filosofija

Lietuvos mokyklose XVI–XVIII amžiais“, 1971 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas; habilituotas daktaras (humanitariniai mokslai). 1979 m. suteiktas Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. 1991–1996 m. VU Filosofijos fakulteto Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjas. 1969–2003 m. R. Plečkaitis taip pat dirbo Kultūros, filosofijos ir meno institute (iki 1977 m. Lietuvos filosofijos, teisės ir sociologijos skyrius prie Lietuvos MA Istorijos instituto). 1990–2003 m. buvo šio instituto Mokslinės tarybos pirmininkas ir Lietuvos filosofijos istorijos skyriaus vadovas, dėstė Vytauto Didžiojo universitete (1991–2003). 1991–2005 ir nuo 2006 m. Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus narys ekspertas. 1993–1999 ir 2003–2008 m. Lietuvos mokslo tarybos narys. Lenkijos menų ir mokslų akademijos užsienio narys (1995). Lietuvos MA narys korespondentas (2009). 2006 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

R. Plečkaitis – vienas Lietuvos filosofijos istorijos sisteminių tyrinėjimų pradininkų. Jo disertacijos vadovas Europos masto mokslininkas, filosofas Vosylius Sezemanas paskatino domėtis Lietuvos filosofijos istorijos raida. Daugiausia R. Plečkaitis nagrinėjo scholastinę, naujųjų amžių ir Apšvietos amžiaus Lietuvos ir visuotinės filosofijos istoriją. Tyrinėjo logikos, etikos, epistemologijos ir

kitas problemas. Logikos srityje, be straipsnių, paskelbė monografijas *Logikos įvadas* (1968, 1978) ir *Logikos pagrindai* (2004, 2006, 2009), tapusias ir aukštųjų mokyklų mokomosiomis knygomis, iš kurių mokosi ir šiandienos studentai. Atlikdamas visuotinės filosofijos istorijos tyrinėjimus, išvertė ir išleido I. Kanto *Prolegomenus* (1972, 1993), *Grynojo proto kritiką* (1982, 1996), *Praktinio proto kritiką* (1987), *Sprendimo galios kritiką* (1991), *Religiją vien tik proto ribose* (2000), taip pat J. Locke'o *Laišką apie toleranciją* (1998), B. Spinozos *Etiką* (2001), Petro Ispano *Logikos traktatus* (2002), F. Bacono *Naująjį organoną*, parašė šių veikalų įvadinius straipsnius ir komentarus. Išvertė ir išleido Karolio Wojtylos studiją *Meilė ir atsakomybė* (1994) bei pagrindinį K. Wojtylos filosofinį veikalą *Asmuo ir veiksmai* (1997). R. Plečkaitis išleido etikos srities knygą *Tolerancija* (1998). Iš Lietuvos filosofijos tyrinėjimų paskelbė *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje* (Valstybinė premija 1977 m.), *Filosofija Vilniaus universitete 1579–1832* (1979), išvertė ir išleido Apšvietos epochos filosofų Kazimiero Narbuto ir Angelo Daugirdo palikimą, kartu su bendradarbiais išleido *Lietuvos filosofijos istorijos šaltinių* (1980 ir 1991) du tomus, veikalo *Lietuvos filosofijos istorija. Viduramžiai–Renesansas–Naujieji amžiai* (2004) pirmąjį tomą. Ištyrė filosofijos prieglobstyje buvusių gamtos ir kitų mokslų – fizikos, astronomijos, biologijos, žmogaus anatomijos ir fiziologijos, psichologijos raidą Lietuvoje. Įrodė Lietuvoje buvus vėlyvąją viduramžių filosofiją, tuo Lietuvos mokslo istoriją paankstino daugiau negu puse šimtmečio.

R. Plečkaitis paskelbė per 300 mokslo darbų, mokslo populiarinimo straipsnių, enciklo-

pedijų straipsnių. Jo darbai spausdinti anglų, vokiečių, lenkų, rusų, ukrainiečių kalbomis ir pelnė tarptautinį pripažinimą, recenzuoti Bostono, Maskvos, Varšuvos, Krokuvos mokslo žurnaluose. Buvo žurnalų „Problemos“ „Filosofija ir sociologija“, „Logos“ redkolegijų narys, Visuotinės lietuvių enciklopedijos mokslinės redakcijos komisijos narys.

Parodoje eksponuoti pagrindiniai R. Plečkaičio darbai, pasaulio filosofijos klasikų vertimai, straipsniai, jo parengtų filosofijos mokslo daktarų disertacijų autoreferatai su dėkingų doktorantų (Profesorius jų parengė dvidešimt devynis) įrašais parodo, kokie platus buvo Profesoriaus interesai ir kiek daug jis spėjo nuveikti. Ekspozicija parengta iš Universiteto bibliotekos fondų ir asmeninio Plečkaičių šeimos archyvo, taip pat filosofinių knygų iš R. Plečkaičio bibliotekos, kuri šeimos apsisprendimu ir Filosofijos fakulteto iniciatyva buvo perduota Universiteto bibliotekai.

Vilniaus universiteto bibliotekos generalinė direktorė Irena Krivienė apibūdino R. Plečkaitį kaip nepaprastai ryškia figūrą, ištikimą skaitytoją, kuris perskaitė ir išnagrino visus bibliotekoje saugomus filosofijos traktatų rankraščius. I. Krivienė padovanojo Profesoriaus dukrai Mildai Plečkaitytei bibliotekos parengtą *Liber extraordinarius provincialis. Ypatingoji provincijolo knyga* (parengė ir vertė Irena Katilienė). Tai serijos „Fontes et studia historiae Universitatis Vilnensis“, kurios redaktorių kolegijos nariu ilgus metus buvo ir R. Plečkaitis, knyga. Profesorius nuolat skatino šį bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde saugomą dokumentą publikuoti – knyga išėjo 2012 metais.

Filosofijos fakulteto dekanas prof. dr. Arūnas Poviliūnas pabrėžė, jog R. Plečkaitis buvo vienas iš tų Filosofijos fakulteto žmonių, kurie

kūrė fakulteto veidą. R. Plečkaičio skaitomi logikos, filosofijos istorijos kursai formavo tam tikrą profesoriaus etaloną, mąstymo, medžiagos pateikimo ir darbo su ja etaloną.

Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjas prof. dr. Marius Povilas Šaulauskas, pažinęs R. Plečkaitį iš pradžių kaip studentas, o vėliau ir kaip kolega, savo prakilnioje kalboje gražiai apibendrina Profesoriaus asmenybę ir veiklą: „Romano Plečkaičio vardas filosofijos istorijoje paliks gyvai *įskaitintas*, paliks papildęs galvojimo ir skaičiavimo harmonijas ir dėl kitokių – šiuokart vien tik nuo jo paties talento ir triūso pareinančių priežasčių. Talento ir triūso, kurie tvariomis minties ir skaičiaus sampynomis įbūtino akademinės Profesoriaus domės horizontus, besidriekiančius nuo matematinės logikos iki filosofijos, nuo senųjų ir modernųjų klasikų vertimų iki monumentaliųjų Lietuvos filosofijos istorijos opusų, atvėrusių savitą mokslinio žinojimo erčią. <...> Taip, Romanas Plečkaitis yra nelygstamas profesionaliosios filosofijos Maestro, visą gyvenimą tvirtinęs pamatinius mokslingumo pastolius: visų pirma akademinį sąžiningumą, aukščiausius mokslinio tyrimo precizijos standartus, humboldtiškąją mokslo ir studijų vienovę, dorovingą įsaką saugoti ir plėtoti atsargaus žinojimo ir drąsios paieškos sąlydžiu grįstą akademizmą.“

Filosofijos fakulteto mokslo prodekanas, LMA tikrasis narys prof. habil. dr. Zenonas Norkus ir ryšių bei projektų prodekanė Vida Jakutienė 2009 m. padėjo Profesoriumi rengti projektą „Lietuvos mokslų paveldo filosofijos šaltinių ir pasaulinės filosofijos klasikų paveldo lituanizacija“, kuris rodo, kiek dar Profesorius planavo darbų iki pat 2015 metų, kaip jis įsivaizdavo savo užtarnautą poilsį. Tarp planuotų leidinių buvo ir du filosofijos

istorijos tomai, ir sutrumpinta jos versija anglų kalba. Šį dokumentą prof. Z. Norkus įteikė R. Plečkaičio įpėdiniui prof. dr. M. P. Šaulauskui, palinkėdamas katedrai tęsti nebaigtus Profesoriaus darbus.

Apžiūrėję parodą, susirinkusieji perėjo į Filosofijos fakulteto konferencijų salę, kur neformalioje aplinkoje, besivaišindami kava, arbata, pasidalijo prisiminimais apie Profesorių.

Pirmasis Profesoriaus parengtas filosofijos daktaras – habilituotas daktaras ir LMA tikrasis narys prof. Evaldas Nekrašas minėjo ypatingą Profesoriaus vadovavimo būdą, kuris jo, o ir daugelio kitų buvusių doktorantų (sovietmečiu – aspirantų) liudijimu, prasidėdavo šmaikščiu liberalizmu: „Geras vadovas yra tas, kuris netrukdo aspirantui dirbti“, t. y. Profesorius buvęs liberalus ir linkęs pasikliauti jaunu tyrinėtoju. Tą patį kaip nuoseklią „neindoktrinacijos“ nuostatą, kaip ypatingą akademinio solidumo etaloną minėjo ir profesorė Jūratė Baranova, kuri Profesoriaus vadovaujama parašė disertaciją apie W. Jameso tiesos sampratą. Tačiau, kaip pasakojo prof. E. Nekrašas, kai jis parašęs pirmą savo straipsnį apie loginį atomizmą ir labai išdidžiai įteikęs jį vadovo aprobacijai, Profesorius ir vėl ištarė sakinį, kurio jo mokinys neužmiršta iki šiol: „Apie tai jau yra rašyta, ir rašyta geriau“ – sakinį, kurį prof. E. Nekrašas priėmė kaip pirmą stiprią vadovo pamoką. „Mokytis iš jo, – sakė prof. Nekrašas, – aš turėjau galimybių ir daugiau, ir už tai esu nepaprastai dėkingas.“

Prof. Alvydas Jokubaitis Romaną Plečkaitį apibūdino kaip ryškiausią lietuvių filosofijos istoriką, kurio atradimai, ištyrinėti rankraščiai „pasendino Lietuvos filosofiją iki XVI amžiaus“. Anot prof. A. Jokubaičio,

trumpai palyginusio Tatarkiewicziaus ir Plečkaičio filosofijos istorijos tyrinėjimus, Profesorius parodė naują viduramžių filosofijos analizės būdą ir visada liko ištikimas principui „apie ką negalima vienprasmėškai kalbėti, apie tai reikia tylėti“. Prisimindamas Profesoriaus paskaitas ir bendravimą su juo, A. Jokubaitis sakė: „jis mokėdavo taip įvesti į filosofijos istoriją, kad nedingdavo didžiausias jaunų dienų pranašumas – sugebėjimas tikėti didžia idėja bei tuo, kad ją galima paversti dar didesne. Po Plečkaičio aspirantūros mes neužsidarydavome savyje ir nesudžiūdavome, bet bandydavome imtis dalykų, kurių pats Profesorius nesiimdavo.“ Romano Plečkaičio reikšmę Lietuvos filosofijai Alvydas Jokubaitis apibendrino taip: „sovietmečiu mums buvo ramiau, kad turime Plečkaitį, posovietiniu laikotarpiu buvo ramiau, kad sovietmečiu turėjome Plečkaitį, šiandien galime bandyti įrodyti, kad lietuvių filosofija dar gyva ir turi ateitį.“

Leidyklos „Margi raštai“ vertimų redaktorė Ramutė Rybelienė, redagavusi Profesoriaus vertimus nuo 1979 metų (Kanto „Grynojo proto kritika“) iki pat mirties apibūdino Profesorį kaip nepaprastai pareigingą, kruopštų, punctualų žmogų. Prisimindama 2009 metų rudenį, kai jai teko imtis atsakomybės užbaigti ir sutvarkyti R. Plečkaičio pradėtą versti I. Kanto veikalą „Antropologija pragmatiniu požiūriu“, R. Rybelienė sakė: „Buvo labai sunku rašyti pirmą savo sakinį nuo tos vietos, kur buvo paskutinis Profesoriaus parašytas sakinyš...“

Dr. Vytautas Rubavičius, ilgus metus dirbęs su Profesoriumi Kultūros, filosofijos

ir meno institute, jį apibūdino kaip „pačios universiteto idėjos įsikūnijimą“, profesoriaus etaloną ir kartu puikų metafizikos ir pragmatizmo derintoją. Jo manymu, būtų svarbu tirti ir įvertinti Profesoriaus reikšmę sovietmečiu plečiant lietuvių erdvę.

Pasak V. Rubavičiaus, „pragmatiškas“ – tai *šakninis*, iššaknijęs šitoje vietoje, jis puikiai suvokia galimybes ir tam tikrus dalykus, kurie neabejotinai kirsis su ideologija, su institucijomis, bet Plečkaičio veiklos „šioje vietoje“ rezultatai aiškūs: penki Kanto vertimai, o tai reiškia – po jų ideologija jau turi gyventi su Kantu, klasikinėje vokiečių filosofijoje matyti ne vien sovietams parankesnę Hegelį ar jaunahegelininkus.

Vilius Dranseika prisiminė savo kelionę su Profesoriumi į konferenciją Varšuvoje. „Kalbėjomės tą vakarą, – sakė Dranseika, – apie pasirinkimus, apie besikaupiančią „nenugyventų gyvenimų našta“ ir Profesorius, atrodo, rimtai pasakė: „Žinai, kartais pagalvoju, – reikėjo man būti jūrininku!“

Prof. M. P. Šaulausko žodžiais tariant, paminėjome „garbingą mūsų kolegą, mūsų profesionaliosios filosofijos Maestro sukaktį, kurios jis sulaukė prasmingai tebebūdamas tarp mūsų. Ir visuomet norėjęs būti ten ir taip, kaip buvo ir yra – nes *spiritus ubi vult spirat* (dvasia dvelkia kur nori)! Ypač tokia dvasia, kuri ir yra penima pamatine skaičiavimo ir galvojimo sandora ir ją pati peni. Išties, net ir besaikis visus mus nūnai blaškantis erdvėlaikio rajumas nevalioja įkalinti tokios laisvės alsuojančios dvasios.“

*Snieguolė Misiūnienė ir
Nijolė Radavičienė*